

Ignasi de Solà-Morales (Barcelona, 1942), arquitecte i ponent general del congrés que la Unió Internacional d'Arquitectes celebra enguany a Barcelona durant la primera setmana de juliol, reflexiona sobre les mutacions internes de la ciutat contemporània.

"L'arquitectura és un llenguatge de masses"

Una ciutat com Barcelona, eminentment arquitectònica, es mereixia el Congrés de la Unió Internacional d'Arquitectes.

—Crec que ja era hora. En els últims quinze o vint anys, Barcelona ha aconseguit que la seva arquitectura i el seu urbanisme generessin interès fora de les nostres fronteres. I això és un fet que ens estimula i que ha succeït en poques èpoques de la nostra història.

Però ens queda una cosa a fer: ser també receptors dels problemes del món. Adquirir una mena de dimensió cosmopolita significa que no solament el que fem nosaltres interressi els altres, sinó que el que fan els altres ens interressi, també, a nosaltres, i siguem capaços d'acollir els grans problemes que hi ha al món. I aquest és un dels significats importants del congrés. No volem fer tant un congrés per vendre i ensenyar Barcelona, sinó mostrar que Barcelona és capaç d'escoltar els problemes.

—En el congrés, es plantejaran problemes sense resposta, es donaran respostes a problemes? Quina en serà l'essència?

—El congrés s'allunya una mica del model de congrés científic on es presenten les últimes novetats com si es tractessin d'avenços indiscutibles d'un determinat camp del pensament. En aquest sentit, no crec que sigui un congrés del qual calgui esperar unes conclusions; sobretot el que cal és posar sobre la taula uns determinats problemes. Em sembla que finalment l'arquitectura es resol en cada situació i en cada context concret, no és pas una ciència de fórmules fixes. El que hi ha són punts de vista, sensibilitat, interessos, prioritats... i això no es defineix amb un procediment matemàtic sinó que respon a tot un procés cultural. Crec que és el que podem esperar del congrés: una sensibilització, un èmfasi, subratllar

unes determinades qüestions per posar-les davant d'unes altres.

—Supose que l'exposició Present i futurs, de la qual vostè és comissari junt amb Xavier Costa, en fa un bon repàs.

—Sí, l'exposició focalitza els problemes en cinc àmbits. Ens ha semblat que aquestes són i seran les qüestions dominants en l'arquitectura actual i d'un futur pròxim. Dit això, Le Corbusier

als anys 20 llançava una mena de pamflets contra els arquitectes i els titulava *Des yeux qui ne voient pas*, alguna cosa així com dir "Senyors arquitectes, no sabeu veure que mentre que vosaltres aneu fent els vostres rococós, es construeixen vaixells, locomotores, mobles de sèrie. I no us n'adoneu perquè continueu preocupats de les vostres coses; la producció en sèrie, el gran consum el teniu davant del nas i no us en preocupeu". Nosaltres voldríem fer el mateix; més modestament, és clar. Voldríem dir: "senyors arquitectes, tenim davant del nas la dispersió de la ciutat, la construcció dels grans centres de lleure, de comerç en les perifèries; tenim el transport que s'ho emporta tot, tenim noves formes d'habitatge on intervenen arquitectes anònims mentre que els arquitectes suposadament qualificats continuen preocupant-se principalment de si és blanc o és verd, si de vidre o de ferro..." Si fa no fa, aquesta és la qüestió.

—Això significa que a l'arquitecte li falta capacitat de resposta alhora que és autor de l'actual eclosió urbana, un tant caòtica?

—Evidentment, el congrés també conté una dimensió autocrítica. Ens reunim precisament per dir que existeixen molts problemes als quals seríem capaços de donar resposta i de moment no ho fem. No es tracta evidentment d'un congrés triomfalista, no es tracta

"Tenim davant del nas la dispersió de la ciutat, la construcció dels grans centres de lleure i comerç; el transport que s'ho emporta tot, mentre que els arquitectes suposadament qualificats es preocupen de si és blanc o verd."

de dir que nosaltres tenim la solució. Els nostres ulls desconnecten quan passen pels suburbis, per les grans àrees industrials, l'estat de les quals assumim una mica estoicament. Per veure, la vista necessita un aprenentatge; i l'arquitecte també ha de seguir aquest aprenentatge.

—*Pensa vostè que l'arquitectura per ella mateixa crea noves necessitats a la societat i en aquest sentit altera, per dir-ho d'alguna manera, el seu curs natural?*

—Sempre ha d'estar al servei de la societat. El que distingeix l'arquitectura de les altres arts és justament que neix d'una necessitat absolutament patent. En el fons les altres arts també cobreixen necessitats d'expressió, d'interiorització, de comunicació. Però a més, l'arquitectura té aquesta condició física del material que té a veure amb el moviment, els cossos, les mirades, els desitjos i, per tant, es relaciona amb aspectes subtils. Una arquitectura de torre d'ivori és esteticisme que a la fi no porta enlloc.

L'arquitectura com a fenomen de comunicació és un vehicle que posa de relleu aspectes com ara certes maneres de viure que l'arquitectura mateixa escenifica i que, d'alguna manera, converteix en necessitat. L'arquitectura d'una cuina concreta, la gent la considera necessària; com també una quantitat de llum i una ventilació determinades; i un aïllament o una intimitat... això pel que fa a la llar, però també podríem parlar dels edificis públics. L'arquitectura és un fenomen cíclic i quan pensem primer en les funcions i en segon terme en uns senyors que les han de resoldre, ens enganyem. La funció i l'òrgan que respon a aquesta funció s'autoalimenten recíprocament. La funció crea l'òrgan, però l'òrgan també crea la funció.

—*Parle'm de les grans superfícies i les àrees comercials que tant han crescut en els darrers anys.*

—És un símptoma claríssim d'aquesta alteració de les condicions de la ciutat. És un bon exemple d'una realitat que, de moment i des del punt de vista cultural, afrontem amb els ulls tapats. Qui fa les grans superfícies comercials? El sud d'Europa principalment. Es comptarien amb els dits de la mà els arquitectes considerats prestigiosos que hi han intervingut. En aquests moments, comença a haver-hi grups imaginatius i creatius que s'enfronten amb més profunditat a aquest problema. Fins ara, ha estat un automatisme, fins i tot abans amb els grans magatzems. Si a l'estat espanyol féssim una història de les ciutats del segle XX, hi hauria un capítol que es titularia les ciutats d'El Corte Inglés, perquè són ciutats —com Barcelona, València o Bilbao— que han canviat amb la construcció dels grans magatzems. Ara, el capítol que comencem a escriure sense saber-ho és el de la ciutat de les grans superfícies. Una ciutat que explota cap enfora, que desplaça el comerç a una altra zona amb tot el que això comporta; perquè el comerç al carrer de la ciutat històrica deixa de tenir la densitat comercial que tenia. El petit comerç haurà de patir-ho, i amb ell, ho patirem els ciutadans. Ho patirem i canviarà el nostre escenari: baixar al carrer i trobar el petit comerç a la porta de casa tendirà a

desaparèixer, fins i tot en les ciutats mediterrànies.

—*Les grans superfícies comercials perifèriques són freqüentades per uns sectors socials molt determinats...*

—Aquest fenomen encara haurà de pujar i, segons com vagi diversificant-se l'oferta, l'atractiu anirà creixent en l'espectre de l'àmbit social. També existeix un fenomen paral·lel: la conversió del centre històric en gran superfície. En el fons hem lluitat en

RICARD CUGAT

"Les àrees verdes són importants, es remunten al segle XIX amb una finalitat concreta: la creació d'espais higiènics. Actualment, a una hora de viatge tenim el Montseny o qualsevol platja."

els últims anys per la recuperació dels centres històrics, però, per sota s'ha produït un fenomen del qual hem de començar a parlar: l'actitud progressista dels ajuntaments de defensa del patrimoni genera paradoxalment que aquests centres històrics acabin transformant-se en grans centres comercials. Si passegem per Barcelona, cada vegada veiem més comerços que s'instal·len en carrers determinats: el carrer Petritxol, el Portal de l'Àngel, la Rambla de Catalunya, que esdevindrà un gran eix comercial, segons anuncia l'Ajuntament de Barcelona i que abraçarà la Rambla, la Rambla de Catalunya i la Diagonal. De manera que aquesta arquitectura del segle XIX de bulevards es converteix en una mena de macrocentre comercial.

—*Es tractaria de l'altra cara de la moneda de les grans superfícies comercials perifèriques?*

—Sobre la base d'edificis i àrees històriques es generen unes àrees comercials de nivell alt. A l'igual de la gran superfície de grans magatzems i d'hipermercats és de gran consum, el consum, en el fons també massiu de les famoses marques, s'instal·la en aquests punts més centrals. I aquest és un fenomen urbà del qual hem de ser conscients.

—*El fenomen de les àrees comercials, perifèriques o centrals, ocupa en gran part el temps i l'espai d'oci que corresponia abans a les zones verdes.*

—Les àrees verdes són importants, es remunten al segle XIX amb una finalitat concreta: la creació d'espais higiènics. Actualment, a una hora de viatge tenim el Montseny o qualsevol platja; amb una mica més, el Pirineu, i això fa que aquestes àrees siguin menys necessàries i que els parcs perdin importància. Per contra, fa cinquanta anys, quan la gent no sortia cada cap de setmana aquestes zones verdes eren més necessàries per anar a passejar amb les criatures. El carrer i els espais oberts compleixen funcions més lúdiques i més comercials que fa un temps; a l'igual de l'oci està cada vegada més comercialitzat; és un article de consum o fins i tot l'última fase del capitalisme agressiu. Per ordenar això o per anar-hi en contra hem de ser conscients de quins són els seus mecanismes.

—*No obstant això, l'oci també passa per les grans instal·lacions culturals com ara museus, teatres, etc. Unes grans estructures en què, a vegades, el protagonisme arquitectònic tendeix eclipsar-ne el contingut.*

—Hauria de primar el contingut, és cert. Ara bé, es produeix una dicotomia que no és real. Al Museu del Vaticà, al Louvre o a El Prado, hi ha una quantitat d'arquitectura important a la qual ja estem acostumats i ja no la veiem perquè hi estem familiaritzats. És un tipus de missatge auri, clàssic que el tenim assumit; en canvi, quan un arquitecte actual fa mostra d'una certa creativitat sembla que aquesta destorba, molesta, és desagradable, és un intrusisme de l'arquitecte, una mena de pedanteria o una voluntat de protagonisme... No dic que això no passi, però en tot cas no passa més ara que abans.

L'operació del museu és un desplaçament de significat: treure un quadre que estava pensat per a un lloc i transportar-lo en un espai diferent. La qüestió és que

en aquest desplaçament de significat hi hagi un espai convenientment preparat per rebre aquestes obres. D'altra banda, els museus contemporanis contenen una noció de moviment permanent, una problemàtica que també tractarem tant al congrés com a l'exposició. Quins problemes planteja aquesta cultura de la relació entre objectes singulars i arts com música o pintura amb uns edificis que han d'actuar com a contenidors, com a espais versàtils, canviant, i que es veuen abocats a expressar, en la mesura de les possibilitats, neutralitat, "in-significància".

—*En aquest sentit, no deu produir el mateix efecte veure una obra de teatre en un sala normal o en el Teatre Nacional de Bofill.*

—Es clar que no. Aquí hi ha una decisió de carregar l'edifici d'un certs referents, d'una retòrica. Anar al Teatre Nacional serà com entrar al temple del teatre de Catalunya... les connotacions són més que evidents. L'arquitectura no és mai neutra. Alguns en parlen com d'un instrument ideològic, d'altres prefereixen veure-la com un instrument cultural, però mai com una activitat neutra.

—*L'arquitectura ha mantingut sempre una relació estreta amb l'art, sobretot en aquest segle s'ha donat*

RICARD CUGAT

molt aquest fenomen —la Bauhaus i els anys trenta, per exemple. Avui dia, quan molts escrits parlen d'una eclosió de l'art, d'un eclecticisme i un mestissatge, què succeeix amb l'arquitectura?

—L'arquitectura pateix una evolució completament paral·lela. Estic absolutament d'acord amb aquesta relació estreta entre art i arquitectura. De la mateixa manera que vivim una situació on s'han obert molts fronts en la investigació artística, on hi ha fins i tot una dissolució del perfil de l'art, l'arquitectura viu moments similars i unes relacions que dilueixen les fronteres cada vegada més fràgils entre l'arquitectura i les instal·lacions; o entre l'arquitectura i la pura prefabricació d'espais efímers... Avui dia, mirar l'art contemporani ajuda a entendre l'arquitectura contemporània.

—*Dins de la disparitat actual, per quina opció es decantaria?*

—L'arquitectura que més m'interessa és, com l'art, aquella que expressa la fragilitat de la situació actual. Qui va construir Versalles treballava per a un rei que afirmava "l'état, c'est moi". Actualment, resulta impossible construir amb la mateixa solidesa i rotunditat que fa uns segles. M'interessen les arquitectures que

expressen la condició dubitativa, insinuadora més que no pas gran afirmacions. Una arquitectura interrogativa, poc agressiva, poc colonitzadora, reflexiva...

—*Les golfes de La Pedrera han estat recuperades. Allà es van construir durant els anys 50 tretze apartaments projectats per Barba Corsini. Fou una operació d'especulació immobiliària a La Pedrera, l'obra mestra de Gaudí; però això significa que calia netejar completament les golfes de l'obra d'un dels màxims exponents de l'arquitectura dels anys 50?*

—Encara no he visitat la restauració. Aquestes operacions responen a una mena d'exclusivisme: Gaudí és molt important, per tant l'obra de Corsini ha d'anar fora. De la mateixa manera que ha succeït amb el romànic a Catalunya. L'important era el romànic i les mostres de barroc que hi havia per sobre les tiràvem a terra. Aquí passa una mica el mateix: la mitificació de Gaudí fa que aquesta sobreposició es considere accidental. Personalment, m'agrada aquesta mena de contaminacions permanents. No sóc un purista d'història; al contrari, m'interessa tant el testimoni del pas del temps com la singularitat de l'obra.

—*Tornem a l'exposició. L'últim apartat es denomina "Terrain vague". Explique'm aquesta reivindicació un punt romàntica.*

—Per "Terrain vague" s'entenen una sèrie d'espais que es van generant constantment a les ciutats. Uns espais obsolets, abandonats, residuals. Tendim amb una mentalitat racionalista i endreçadora a pensar que són retalls bruts i que cal polir-los; i no ens adonem que les arts visuals ens mostren aquests terrenys més oblidats en procés de decadència des d'una perspectiva —no hi ha dubte— romàntica, pròpia del nostre temps. Els ciutadans els llegim amb una dimensió positiva, com a espais que precisament com que estan abandonats, inviten a la imaginació, a usar-los d'una altra manera. Són una gran riquesa de les ciutats i per tant, aproximar-se a aquests espais no amb un "bulldozer federal" amb la idea d'obrir un carrer o de sanejar-los, sinó amb una actitud més receptiva veient que el que hi ha allà ja és prou positiu i que cal fer-hi molt poques intervencions; acostar-s'hi amb una mentalitat menys colonitzadora i més respectuosa és un dels reptes importants per fer de la ciutat un repertori ampli, ric, divers.

—*Josep Ramoneda, en la presentació a la premsa de l'exposició "Present i futurs", llançava una pregunta sense resposta: "Per a què serveix l'arquitectura?" Me la podria respondre vostè?*

—L'arquitectura és un llenguatge que ens explica què fem i què volem a uns determinats nivells: en els espais on es desenvolupa la nostra activitat quotidiana. L'arquitectura, en el fons, és un llenguatge de masses, i a pesar que la seva eficàcia ha quedat desplaçada, continua sent un instrument cobejat pels polítics i pel poder; un instrument que diu coses, que prefigura comportaments, que determina prioritats, que marca rumbos.

Eliseu T. Climent

"L'arquitectura és un llenguatge que ens explica què fem i què volem a uns determinats nivells: en els espais on es desenvolupa la nostra activitat quotidiana."

